УДК 316.6:159.923
DOI https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2026.3.17

Гальцева Т. О.
доктор психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри загальної та соціальної психології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ORCID: 0000-0001-7447-4776

Зіненко О. С.
аспірант
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ORCID: 0009-0007-0487-7626

МІКРОСОЦІАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ АДИКТИВНОЇ ТА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

MICROSOCIAL ENVIRONMENT AND PERSONALITY IDENTITY IN THE SYSTEM OF FACTORS IN THE FORMATION OF ADDICTIVE AND DEVIANT BEHAVIOUR

У статті здійснено теоретичний аналіз впливу мікросоціального середовища на формування особистісної ідентичності в умовах суспільної кризи та визначено його роль у системі чинників розвитку адиктивної й девіантної поведінки молоді. Обґрунтовано актуальність дослідження в контексті сучасних соціальних трансформацій, спричинених тривалими кризовими процесами, зокрема повномасштабною війною в Україні, що супроводжуються змінами функціонування соціальних інститутів, порушенням усталених механізмів соціалізації та зростанням поширеності різних форм адиктивної поведінки. Визначено провідну роль сім'ї, референтних груп і найближчого соціального оточення у процесах інкультурації, первинної та подальшої соціалізації, засвоєння соціальних норм, цінностей і моделей поведінки, що забезпечують формування особистісної та соціальної ідентичності. Акцентовано, що в умовах суспільної кризи порушується нормативна узгодженість функціонування мікросоціального середовища, послаблюється здатність соціальних інститутів забезпечувати ефективну соціальну підтримку, нормативну визначеність та інтеграцію особистості. Це супроводжується соціально-психологічною дезадаптацією, зміною референтного соціального оточення та пошуком альтернативних джерел соціальної належності. Обґрунтовано, що за умови включення особистості до груп із девіантною нормативною системою зростає ймовірність інтеріоризації асоціальних цінностей, адиктивних моделей поведінки та інших форм поведінкових девіацій. Окреслений вплив мікросоціального середовища на формування особистісної ідентичності, який проявляється у трансляції та інтеріоризації соціальних норм, які забезпечують інтеграцію особистості до ширших суспільних структур. Наголошенно додатково, що в умовах суспільної кризи порушення нормативної узгодженості функціонування мікросоціальних груп зумовлює соціально-психологічну дезадаптацію особистості, підвищує ймовірність зміни референтного соціального оточення та може виступати одним із соціально-психологічних чинників формування адиктивної й девіантної поведінки молоді.

Ключові слова: особистість, молодь, адикція, соціально-психологічна дезадаптація, ідентичність, мікросоціальне середовище.

The article presents a theoretical analysis of the influence of the microsocial environment on the formation of personal identity under conditions of societal crisis and determines its role within the system of factors contributing to the development of addictive and deviant behavior among young people. The relevance of the study is substantiated in the context of contemporary social transformations caused by prolonged crises, particularly the full-scale war in Ukraine, which are accompanied by changes in the functioning of social institutions, disruption of established mechanisms of socialization, and an increasing prevalence of various forms of addictive behavior. The leading role of the family, reference groups, and the immediate social environment in the processes of enculturation, primary and subsequent socialization, and the acquisition of social norms, values, and behavioral patterns that ensure the formation of personal and social identity is identified. It is emphasized that under conditions of societal crisis the normative coherence of the microsocial environment is disrupted, while the capacity of social institutions to provide effective social support, normative certainty, and social integration is weakened. These processes are accompanied by socio-psychological maladaptation, changes in an individual's reference social environment, and the search for alternative sources of social belonging. The study substantiates that an individual's inclusion in groups characterized by deviant normative systems increases the likelihood of internalizing antisocial values, addictive behavioral patterns, and other forms of behavioral deviance. It is established that the key mechanism through which the microsocial environment influences the formation of personal identity is the transmission and internalization of social norms, which facilitate the integration of the individual into broader social structures. Furthermore, it is argued that under conditions of societal crisis, the disruption of normative coherence within microsocial groups leads to socio-psychological maladaptation, increases the probability of changes in an individual's reference social environment, and may serve as one of the socio-psychological factors contributing to the development of addictive and deviant behavior among young people.

Key words: personality, youth, addiction, socio-psychological maladaptation, identity, microsocial environment.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема впливу суспільних процесів на формування ідентичності особистості, насамперед молоді, оскільки саме ця соціальна група є однією із найбільш чутливих до суспільних змін категорій населення. Тривалі кризові явища, зокрема повномасштабна війна в Україні, супроводжуються комплексом соціально-економічних та психологічних деструкцій, що позначаються на функціонуванні суспільних інститутів і механізмах соціалізації. Наслідком таких процесів є трансформація нормативних моделей поведінки, ускладнення процесів соціальної адаптації та зростання ризику формування адиктивних і девіантних форм поведінки. Водночас результати досліджень свідчать про поступове зростання поширеності хімічних форм адиктивної поведінки, що підтверджує актуальність вивчення чинників їх виникнення [1, с. 12–14; 2-3; 6, с. 10–13].

Особливого значення ця проблема набуває щодо молоді, оскільки саме на цьому етапі онтогенезу відбувається інтенсивне формування особистісної ідентичності, засвоєння соціальних норм та вироблення моделей взаємодії із суспільним середовищем. У зв'язку з цим постає питання про роль соціальних чинників, які визначають особливості становлення ідентичності та можуть виступати передумовами формування адиктивної й девіантної поведінки. Одним із ключових чинників у цьому процесі виступає соціальне середовище, вплив якого істотно посилюється в умовах суспільної кризи.

Кризові процеси змінюють усталені механізми соціалізації, трансформують нормативні моделі взаємодії та створюють передумови для переосмислення індивідом власної соціальної ідентичності. Водночас результати зарубіжних досліджень демонструють зв'язок між особливостями соціального середовища та формуванням різних форм адиктивної поведінки, зокрема проблемного використання цифрових технологій і соціальних мереж [11, с. 2–4; 13, с. 1–3].

Разом із тим соціальне середовище не є однорідною системою, що зумовлює необхідність конкретизації тих його складових, які найбільшою мірою впливають на формування особистісної ідентичності та пов'язаних із нею поведінкових проявів. Аналіз українських і зарубіжних наукових досліджень свідчить, що процеси становлення ідентичності, соціальної адаптації та формування адиктивної й девіантної поведінки мають виражену соціальну детермінацію, однак її механізми не можуть бути зведені до впливу окремого чинника чи соціального інституту.

Це зумовлює необхідність розгляду соціального середовища як багаторівневої системи взаємопов'язаних впливів, кожен із яких виконує специфічну роль у процесі соціалізації особистості.

Мета дослідження: теоретичний аналіз ролі мікросоціального середовища у формуванні особистісної ідентичності та визначенні механізмів її впливу на формування адиктивної й девіантної поведінки молоді в умовах суспільної кризи.

Виклад основного матеріалу. Соціальне середовище як чинник формування особистості є багаторівневою системою взаємопов'язаних впливів, що традиційно розглядається крізь призму мікросоціального, мезосоціального та макросоціального рівнів. Водночас аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що, попри визнання домінуючої ролі соціального середовища у формуванні особистості та її ідентичності, недостатньо уваги приділяється диференціації впливу окремих мікросоціальних груп та інститутів на становлення особистісної ідентичності й пов'язаних із нею поведінкових проявів.

Враховуючи безпосередній характер взаємодії з індивідом, особливого значення набуває саме мікросоціальний рівень, оскільки він є найближчим соціальним середовищем, у межах якого відбувається первинне формування особистісної ідентичності, нормативних уявлень та поведінкових стратегій. Надалі ці складові можуть виступати як чинниками соціальної адаптації, так і потенційними передумовами розвитку адиктивної поведінки, зокрема пов'язаної з надмірним використанням інтернету [8, с. 134–135].

У зв'язку з цим виникає необхідність уточнення змісту самого поняття мікросоціального середовища, визначення його структурних компонентів та механізмів впливу на процес формування ідентичності особистості, особливо в умовах суспільної кризи.

Аналіз наукової літератури дає змогу виокремити два основні підходи до розуміння мікросоціального середовища. Перший підхід пов'язує його насамперед із сім'єю як первинною малою соціальною групою, що відіграє провідну роль у процесі первинної соціалізації особистості. У межах цього підходу саме сім'я розглядається як основний інститут засвоєння соціальних норм, цінностей і моделей поведінки, забезпечуючи початкове формування особистісної ідентичності та нормативних уявлень індивіда.

Відповідно, процеси нормалізації соціально схвалюваної поведінки та первинної індивідуалізації особистості переважно пов'язуються із функціонуванням сім'ї як найближчого соціального середовища. Водночас її звуження до меж сім'ї не дає змоги повною мірою пояснити закономірності формування ідентичності особистості. Такий розгляд у літературі не враховує те, що в процесі соціалізації індивід послідовно залучається до взаємодії з іншими малими соціальними групами та інститутами, які також здійснюють нормативний і ціннісний вплив.

У зв'язку з цим більш обґрунтованим є інший підхід, відповідно до якого соціальне середовище розглядається як багаторівнева система, що охоплює мікро-, мезо- та макросоціальний рівні. Такий погляд відображено й у працях вітчизняних авторів, зокрема В. В. Москаленко та О. В. Романенка [4, с. 116–122; 7, с. 7–8]. Тобто визначальним є не окремий соціальний інститут, а сукупність інституціоналізованих соціальних взаємодій, через які здійснюється вплив суспільства на процес формування особистості.

Отже сам мікросоціальний рівень не може бути представлений лише однією, навіть найбільш значущою, соціальною групою. Більш комплексним у літературі є розгляд цього рівня як сукупності малих соціальних інститутів і груп, що безпосередньо взаємодіють з індивідом та забезпечують процес його соціалізації.

У структурі мікросоціального середовища насамперед виокремлюється сім'я, яка виступає первинним інститутом соціалізації та формування базових нормативних уявлень особистості про світ і себе у ньому (ідентичності) [4, с. 116–120].

Подальший розвиток особистість і її ідентичність набуває у взаємодії з референтними групами, що мають динамічний характер і можуть змінюватися протягом життя залежно від соціального досвіду індивіда. Саме вони забезпечують опосередкований зв'язок особистості з ширшими соціальними спільнотами, сприяючи засвоєнню їхніх цінностей, норм і моделей поведінки, а також забезпечуючи поступове розширення соціального досвіду особистості та її інтеграцію до суспільних структур.

Одним із перших механізмів, через який реалізується вплив мікросоціального середовища на особистість і її ідентичність, є інкультурація. Вона полягає у засвоєнні індивідом культурних зразків, насамперед – символів та мови. Оволодіваючи мовою, індивід переймає прийняті в суспільстві способи категоризації соціальної реальності, що закладає фундамент для його подальшої соціалізації, особистісної та соціальної ідентичності [4, с. 116–120; 4].

Одним із найбільш значущих механізмів впливу сім'ї як складової мікросоціального середовища на розвиток особистості є стиль сімейного виховання. У науковій літературі під стилем сімейного виховання зазвичай розуміють відносно стійку систему взаємодії між батьками та дитиною, яка охоплює особливості емоційного ставлення до дитини та способи здійснення батьківського контролю і реагування на її поведінку [10, с. 2–3].

У контексті емоційного ставлення до дитини важливе значення має формування базового відчуття безпеки та належності. Емоційна залученість батьків може сприяти формуванню адаптивних стратегій регуляції поведінки, тоді як недостатня емоційна підтримка та несприятливий соціально-емоційний контекст можуть створювати передумови для формування внутрішнього напруження, невпевненості у собі та труднощів саморегуляції.

Також у такого роду взаємодії сім'я є середовищем формування моделей подолання життєвих труднощів. У процесі повсякденної взаємодії дитина засвоює не лише декларовані цінності, а й практичні способи реагування на конфлікти, тривогу, невдачі та емоційне напруження. Якщо в сімейній системі домінують неадаптивні стратегії подолання стресу, уникнення проблем або використання зовнішніх засобів регуляції емоційного стану, вони можуть ставати частиною поведінкового репертуару особистості через механізми наслідування та ідентифікації [7, с. 7–8].

Тому загалом значення сім'ї полягає не лише у можливій передачі конкретних моделей поведінки. А радше передусім у формуванні базових механізмів особистісної регуляції. Оскільки в процесі сімейної соціалізації формується первинна здатність до самоконтролю, конструктивного подолання фрустрації та прийняття соціально схвалюваних способів задоволення потреб. Тому у разі відсутності належного впливу особистість може залишатися більш чутливою до альтернативних способів регуляції власного стану.

У подальшому це створює передумови для звернення до адиктивних практик як засобу компенсації внутрішньої напруги або отримання суб'єктивного відчуття контролю. До потенційно проблематичних форм поведінки, пов'язаних із надмірним цифровим споживанням, можна віднести проблематичне переглядання серіалів, яке пов'язується з негативними психоемоційними проявами [10, с. 10–11]. Крім того, сім'я виконує функцію первинного фільтра соціального досвіду, визначаючи характер подальшої взаємодії особистості з іншими соціальними групами.

Попри визначальну роль сім'ї на початковому етапі, інкультурація не обмежується лише сімейним середовищем. У міру розширення соціального досвіду вона продовжується в інших малих соціальних групах, зокрема в навчальних колективах та групах однолітків, а також у процесі взаємодії особистості з ширшим соціумом [4, с. 116–120; 4].

У межах інкультурації одним із ключових процесів виступає засвоєння соціокультурних матриць через поступове залучення індивіда до різноманітних спільнот. Саме тоді особистість інтеріоризує систему норм, цінностей, традицій і символів, що забезпечують її ідентифікацію з відповідною соціокультурною спільнотою [4, с. 116–120].

Хоча інкультурація триває протягом усього життя людини, найбільш інтенсивно формування культурної ідентичності відбувається на ранніх етапах, коли індивід у процесі стихійної соціалізації засвоює базові компетентності, необхідні для інтеграції до суспільства. У цьому контексті соціокультурне середовище постає як один із механізмів інституціоналізації суспільства, через який забезпечується відтворення та нормативне закріплення соціально схвалюваних моделей поведінки.

Водночас у літературі поняття соціалізації та інкультурації не є тотожними [4, с. 116–120; 5]. Якщо соціалізація передусім спрямована на засвоєння індивідом системи соціальних норм, ролей і правил взаємодії, необхідних для функціонування в суспільстві, то інкультурація охоплює ширший процес опанування культурних цінностей, традицій, символів, мови та інших елементів соціокультурного досвіду, що забезпечують інтеграцію особистості до певної спільноти.

Однак засвоєння культурних зразків саме по собі ще не гарантує повноцінної інтеграції особистості. Реалізація набутих компетентностей відбувається у процесі соціальної залученості, коли індивід поступово включається до системи соціальних взаємодій та починає застосовувати засвоєні норми у повсякденному житті [5].

Саме на цьому етапі найчіткіше проявляється роль сім'ї як первинного мікросоціального інституту. Після первинної інкультурації, коли дитина опановує мовлення та базові соціокультурні матриці, вона поступово залучається до взаємодії з іншими малими групами, насамперед через освітні колективи. При цьому сім'я виступає основним посередником між особистістю та ширшим середовищем, забезпечуючи трансляцію усталених норм, правил поведінки та ціннісних орієнтирів. Через цей механізм загальносуспільні норми набувають персоніфікованого характеру, інтегруючись у систему поведінкових установок особистості і її ідентичність [4, с. 116–120; 5].

Таким чином, базовим результатом соціалізації є засвоєння системи соціальних норм, що визначають допустимі способи взаємодії особистості з іншими членами суспільства. У цьому контексті норми виступають універсальним механізмом підтримання суспільного порядку, оскільки забезпечують узгодження індивідуальної поведінки з інтересами спільноти, створюючи передумови для її стабільного функціонування.

Водночас процес соціалізації не завершується на етапі первинного засвоєння культурних норм і не може бути зведений виключно до сімейного впливу. Після формування базової нормативної основи особистість поступово розширює сферу взаємодії, включаючись до інших малих груп. Цей процес відбувається переважно у межах стихійної соціалізації, коли індивід набуває нового досвіду через безпосередню участь у повсякденній діяльності.

Подальше розширення взаємодії закономірно актуалізує роль референтних груп у впливі на формування ідентичності особистості і її переконань. На відміну від сім'ї, яка забезпечує засвоєння базових соціальних норм, референтна група виступає джерелом конкретних орієнтирів, що регулюють поведінку індивіда в певному середовищі. У процесі стихійної соціалізації особистість прагне не лише взаємодіяти з іншими, а й бути прийнятою спільнотою [4, с. 116–120; 5].

Вплив референтних груп набуває особливого значення у формуванні ризикованих та адиктивних моделей поведінки, оскільки засвоєння групових норм може впливати на ставлення особистості до вживання психоактивних речовин та інших ризикованих практик [15, с. 12–15].

Вона поступово засвоює прийняті в групі цінності, моделі поведінки та способи взаємодії, що забезпечують відчуття належності. У сучасному цифровому середовищі подібні процеси соціальної взаємодії значною мірою опосередковуються використанням смартфонів, при цьому проблематичне використання смартфона може формувати стійкий комплекс взаємопов'язаних поведінкових проявів [14, с. 5–8].

Крім того, у процесі групової залученості індивід інтегрує соціокультурні стандарти, які, з одного боку, відображають специфіку конкретної малої групи, а з іншого – ґрунтуються на загальних нормативних принципах, характерних для суспільства в цілому.

Водночас нормативна цілісність суспільства найбільшою мірою зазнає трансформації в умовах суспільної кризи. За відносно стабільних умов соціальні інститути забезпечують узгоджену трансляцію нормативних орієнтирів, тоді як кризові явища порушують усталені механізми їх функціонування. Наслідком цього стає послаблення нормативної визначеності, що ускладнює процес соціальної адаптації як окремої особистості, так і малих груп.

Зміна умов життя, руйнація звичних зв'язків та необхідність пристосування до нових реалій деформують звичне функціонування сімей, навчальних колективів та груп однолітків. Коли ці інститути виявляються неспроможними забезпечити особистості психологічну підтримку, індивід починає шукати альтернативні форми соціальної належності та нові джерела нормативних орієнтирів [13, с. 5–8].

Різка зміна макросоціального контексту призводить до того, що окремі мікрогрупи опиняються в стані гострої дезадаптації. Прагнення відновити внутрішню стабільність спонукає їх до нормативної перебудови, яка, проте, не завжди має конструктивний характер. Втрата колишніх орієнтирів змушує як групу в цілому, так і окремих її членів переорієнтовуватися на нові нормативні системи, які сприймаються як більш ефективні в конкретній ситуації, незалежно від їхнього схвалення суспільством.

Найбільш деструктивним наслідком такої дезадаптації є зміна умовно здорового (нормативного) референтного середовища на середовище, орієнтоване на асоціальні і девіантні форми поведінки. У ситуації, коли звичне оточення втрачає свій стабілізуючий потенціал, індивід легко інтегрується в альтернативні спільноти. Окрему групу становлять поведінкові адикції, пов'язані з використанням цифрових платформ, зокрема соціальних мереж, механізми формування яких пояснюються низкою психологічних та соціальних моделей [12, с. 2–4].

Якщо нормативна матриця цих новоутворених груп ґрунтується на асоціальних або девіантних моделях, процес ідентифікації з ними неминуче супроводжується інтеріоризацією відповідних цінностей, деструктивних поведінкових установок і хімічних чи поведінкових адикцій [9, с. 54–55; 15, с. 8–12].

Висновки. Проведений аналіз дозволяє розглядати формування особистісної ідентичності як результат комплексної взаємодії соціальних чинників. Водночас визначальне значення має не лише сам факт соціальної взаємодії, а й характер нормативної системи, яка транслюється соціальним середовищем. У стабільних умовах узгодженість нормативних впливів мікро-, мезо- та макросоціального рівнів забезпечує успішну соціалізацію й адаптацію особистості.

Проте суспільні кризи порушують цю узгодженість, спричиняючи трансформацію нормативних моделей, дезадаптацію окремих груп і необхідність пошуку нових форм соціальної інтеграції. За

таких умов перегляд референтного оточення стає механізмом відновлення відчуття належності та стабільності. Водночас у разі орієнтації індивіда на асоціальні спільноти, цей процес виступає чинником формування адиктивної та девіантної поведінки.

Отже, мікросоціальне середовище доцільно розглядати не лише як простір первинної соціалізації, а й як динамічний механізм, через який суспільні кризові процеси опосередковано впливають на становлення особистісної ідентичності та ризик розвитку поведінкових девіацій.

Перспективи подальших досліджень полягають у емпіричному вивченні особливостей впливу різних компонентів мікросоціального середовища на формування особистісної ідентичності молоді, а також у визначенні взаємозв'язку між характером референтного оточення, соціально-психологічною адаптацією та ризиком формування адиктивної й девіантної поведінки в умовах суспільної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2022 рік (за даними 2021 року) : звіт. Київ : Державна установа «Інститут психіатрії, судово-психіатричної експертизи та моніторингу наркотиків МОЗ України», 2022. 78 с.

2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2023 рік (за даними 2022 року). Київ : Державна установа «Центр громадського здоров'я МОЗ України», 2023. 141 с.

3. Звіт щодо наркотиків та алкоголю за 2020 рік (за даними 2019 року) : звіт. Київ : Державна установа «Центр психічного здоров'я і моніторингу наркотиків та алкоголю МОЗ України», 2020. 56 с.

4. Москаленко В. Соціалізація як інкультурація. Актуальні проблеми психології. 2016. Т. 1, № 44. С. 116–122.

5. Москаленко В. В. Соціалізація особистості : монографія. Київ : Фенікс, 2013.

6. Національний звіт щодо наркотиків та наркотичної ситуації в Україні за 2021 рік (за даними 2020 року) : звіт. Київ : Державна установа «Центр психічного здоров'я і моніторингу наркотиків та алкоголю МОЗ України», 2021. 57 с.

7. Романенко О. В. Концептуальні засади психокорекції адиктивної поведінки неповнолітніх. Юридична психологія. 2021. № 2. С. 7–13. DOI: https://doi.org/10.33270/03212902.7.

8. Соколенко М. О. Інтернет-адикція студентів. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2022. Вип. 7. С. 134–139. DOI: https://doi.org/10.31812/psychology.v7i.7272.

9. Deleuze J., Rochat L., Romo L., Van der Linden M., Achab S., Thorens G., Khazaal Y., Zullino D., Maurage P., Rothen S., Billieux J. Prevalence and characteristics of addictive behaviors in a community sample: A latent class analysis. Addictive Behaviors Reports. 2015. Vol. 1. P. 49–56. DOI: https://doi.org/10.1016/j.abrep.2015.04.001.

10. Favieri F., Forte G., Tambelli R., Tomai M., Casagrande M. I feel addicted to watching TV series: association between binge-watching and mental health. PeerJ. 2023. Vol. 11. e15796. DOI: https://doi.org/10.7717/peerj.15796.

11. Liu S.-W., Chen S., Huang C., Vallario J. Parenting Style and Child Internet Addiction in China: Mediation Effect of Parental Active Meditation. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2025. Vol. 22, № 4. 461. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph22040461.

12. Sun Y., Zhang Y. A review of theories and models applied in studies of social media addiction and implications for future research. Addictive Behaviors. 2021. Vol. 114. 106699. DOI: https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2020.106699.

13. Tambelli R., Favieri F., Casagrande M. New Addictions in Late Adolescence and Emerging Adulthood: How Attachment Style May Predict Problematic Use of Social Networks and Binge-Watching. Healthcare. 2024. Vol. 12, № 5. 556. DOI: https://doi.org/10.3390/healthcare12050556.

14. Tateno M., Kato T. A., Shirasaka T., Kanazawa J., Ukai W., Hirota T. A network analysis of problematic smartphone use in Japanese young adults. PLoS One. 2022. Vol. 17, № 8. e0272803. DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0272803.

15. Trucco E. M. A review of psychosocial factors linked to adolescent substance use. Pharmacology, Biochemistry and Behavior. 2020. Vol. 196. 172969. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pbb.2020.172969.

Дата першого надходження статті до видання: 12.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.11.2026